

PRINCE SCHOOL

Rajasthan Board, English & Hindi Medium, Class VI to XII (Science, Commerce, Arts & Agriculture)

www.princeeduhub.com Palwas Road, Sikar. Helpline : 9610-63-2222, 9610-69-2222 princeeducationhubsikar

Model Paper - 2024-25

CLASS – X

TIME: 3 Hour 15 Mints

SUBJECT : Sanskrit(T.L.)

M.M. 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामाङ्कः अनिवार्यतः लेख्यः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उतरपुस्तिकायामेव लेख्यानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्रैव लेख्यानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेनैव लेखनीयानि।

खण्ड – अ

1. बहुविकल्पात्मक – प्रश्नाः

- (i) वसन्तस्य गुणं को जानाति ? 1
(अ) वायसः (ब) पिकः (स) मालाकारः (द) कविः
- (ii) अपरः वानरः सिंहस्य आकृष्य वृक्षमारोहति – 1
(अ) पुच्छम् (ब) कर्णम् (स) कर्णो (द) पादम्
- (iii) 'महाभारतम्' विरचितम् – 1
(अ) वाल्मीकिना (ब) वेदव्यासेन (स) कालिदासेन (द) माघेन
- (iv) 'नराणां प्रथमः देहस्थितः शत्रुः ?' 1
(अ) अज्ञानम् (ब) क्रोधः (स) मदः (द) दम्भः
- (v) एकः बलीवर्दः दुर्बलः आसीत् – 1
(अ) मस्तिष्केन (ब) शरीरेण (स) पादाभ्याम् (द) कर्णाभ्याम्
- (vi) पण्डितोऽर्थः कथं गृह्णाति ? 1
(अ) उदीरितः (ब) बोधितः (स) अनुक्तम् (द) आदिष्टः
- (vii) धेनूनां माता अस्ति – 1
(अ) सुरभिः (ब) नन्दिनी (स) कपिला (द) श्वेता
- (viii) वाक् + ईशः इत्यस्य सन्धिपदमस्ति – 1
(अ) वागिष (ब) वागीश (स) वागीशः (द) वागीशाः
- (ix) ष्टुत्वसन्धेः उदाहरणमस्ति – 1
(अ) निश्चयम् (ब) पेष्टा (स) उत्थानम् (द) हरिं वन्दे
- (x) अनुस्वारसन्धेः उदाहरणमस्ति – 1
(अ) सत्यं वद (ब) मनोजः (स) रामश्च (द) मनोहरः
- (xi) 'मनस्तापः' इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदोऽस्ति – 1
(अ) मनो + तापः (ब) मनस् + तापः (स) मनः + तापः (द) मनष् + तापः
- (xii) 'समया' इति पदयोगे का विभक्तिः भवति – 1
(अ) द्वितीया (ब) तृतीया (स) चतुर्थी (द) सप्तमी
- (xiii) 'नमः' इति पदयोगे का विभक्तिः भवति – 1
(अ) पंचमी (ब) तृतीया (स) चतुर्थी (द) प्रथमा
- (xiv) 'उद्भवति' इत्यत्र पदे कः उपसर्गः ? 1
(अ) अधि (ब) अप (स) उद् (द) अव
- (xv) 'निष्पापम्' इत्यत्र उपसर्गं शब्दञ्च पृथक् कृत्वा लिखत – 1
(अ) निष् + पापम् (ब) निष् + पापम्(स) निस् + पापम् (द) निसो + पापम्
- (xvi) 'कृ' धातोः लट् लकारस्य रूपम् अस्ति – 1
(अ) करिष्यति (ब) करोति (स) करोत (द) अकरोत

(xvii) " त्वं कुत्र गच्छसि " रेखाङ्कितपदे को धातु : ?

1

(अ) गच्छ - धातु : (ब) गच्छ-धातु : (स) गम् - धातु : (द) गृच्छ - धातु :

2. निर्देशानुसारं रिक्तस्थानानि पूरयत -

(i) एषा नृत्याङ्गना मधुरं फलं खादति । (बालक + टाप्) 1

(ii) अस्माकं देशस्य प्रधानमन्त्रिणः सभायां अस्ति । (जन + तल्) 1

(iii) अध्यापकः ग्रामं तृणं स्पृशति । (गम् + शत्) 1

(iv) त्वं दृश्यसे । (अस्मद् शब्दस्य तृतीयैकवचने) 1

(v) नमः । (गुरुशब्दस्य - चतुर्थीविभक्त्यैकवचने) 1

3. अधोलिखित गद्यांशं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानाम् उत्तराणि यथा निर्देशं लिखत -

सरदार भगतसिंहः क्रान्तिकारिणां यूनां नेतृत्वं स्वातन्त्र्ये सङ्ग्रे कृतवान् सोऽभूत् च आदर्शभूतो भारतीयः युवावर्गस्य न केवलं भगतसिंहः स्वतन्त्रतासङ्ग्रे संलग्नः आसीत्, तस्य समग्रः परिवारं स्वतन्त्रतायुद्धे प्रवृत्तः आसीत्। भगतसिंहस्य जन्म समये तस्य जनकः सरदारकिशनसिंहो सोऽभूत् स्वतन्त्रता सैनिकः सः कारागारे गौराङ्गैः निपातितः। स्वतन्त्रता सैनिकोऽस्य पितृव्यः सरदार अजीतसिंहः निर्वासितश्चासीत्। 1907 ई. वर्षे सितम्बरमासे लाँयलपुर मण्डले बङ्गाख्ये ग्रामे सरदार भगतसिंहस्य जन्म अभूत्। प्राथमिकी शिक्षा चास्य ग्रामे एव अभूत्। उच्चाध्ययनाय लाहौर नगरं गतवान्। अध्ययन समकालम् एव भगतसिंहोऽपि क्रान्तिकारिणां संसर्गं समागतः देशभक्ति भावनया सोऽध्ययनं मध्ये विहाय दिल्लीनगरं प्रत्यागच्छत्। तत्रायं " दैनिक अर्जुन " इत्याख्ये समाचारपत्रे संवाददातृरूपेण कार्यमकरोत्।

(क) एकपदेन उत्तरत - 1+1 = 2

(i) सरदार भगतसिंहः स्वातन्त्र्यसङ्ग्रे केषां नेतृत्वं कर्तृपदं ?

(ii) भगतसिंहस्य जनकस्य किं नाम आसीत् ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत - 1+1 = 2

(i) सरदार भगतसिंहस्य पितृव्यस्य किं नाम आसीत् ?

(ii) भगतसिंहः उच्चाध्ययनाय कुत्र गतवान् ?

(ग) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। 1

(घ) भाषिक कार्यम् - 1+1+1 = 3

(i) सोऽभूच्चादर्शभूतो। वाक्यं कर्तृपदं किमस्ति ?

(ii) "प्राथमिकी शिक्षा " अत्र विशेषणपदं किम् अस्ति

(iii) "तस्य समग्रः परिवारः स्वातन्त्र्ययुद्धे प्रवृत्तः आसीत्। " अत्र " तस्य " सर्वनामपदस्थाने संज्ञा पदं लिखत।

खण्ड - ब

4. जलं विना जीवनं नास्ति। रेखांकितपदे विभक्तिं तत्कारणं च लिखत। 2

5. अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत - 1 + 1 = 2

(i) 172 (ii) 166

6. ' सः कृच्छ्रेण भारम् उद्वहति। ' रेखांकितपदे प्रश्ननिर्माणं कुरुत 2

7. अधोलिखितश्लोकस्य हिन्दीभाषायां सप्रसंगं भावार्थं लिखत - 2

विद्वांस एव लोकेऽस्मिन् चक्षुष्मन्तः प्रकीर्तिताः।

अन्येषां वदने ये तु ते चक्षुर्नामनी मते।

8. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं मञ्जूषातः पदानि चित्वा पूरयत 2

$\frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} + \frac{1}{2} =$

यः इच्छत्यामनः श्रेयः प्रभूतानि सुखानि च ।

न कुर्यादहितं कर्म स परेभ्यः कदापि च ॥

यः (i) श्रेयः प्रभूतानि (ii) च इच्छति, (iii) अहितं कर्म

(iv) च न कुर्यात्।

परिभ्यः, सुखानि, कदापि, आत्मनः

9. स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत यद् अस्मिन् प्रश्नपत्रे न स्यात्। 2

10. 'बद्धिर्बलवती सदा' इति पाठस्य सारं हिन्दीभाषायां लिखत - 2

खण्ड - स

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत -

बकः अरे ! अरे ! मां विहाय कथमन्यः कोऽपि राजा भवितुमर्हति। अहं तु शीतले जले बहुकालपर्यन्तम् अविचलः ध्यानमग्नः स्थितप्रज्ञ इव स्थित्वा सर्वेषां रक्षायाः उपायान् चिन्तयिष्यामि, योजनां निर्माय च स्वसभायां विविधपदमलं कुर्वामि : जन्तुभिश्च मिलित्वा रक्षोपायान् क्रियान्वितान् कारयिष्यामि, अतः अहमेव वनराजपदप्राप्तये योग्यः।

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत -

(i) स्थितप्रज्ञः इव कः ध्यानमग्नः तिष्ठति ? 1

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत – 2
(i) शीतलजले बकः कः इव तिष्ठति ?

(ग) भाषिककार्यम् – 1+1 = 2
(i) माम् विहाय अत्र 'माम्' इति सर्वनामपदं कस्य संज्ञा शब्दस्य स्थाने कृतम् ?
(ii) 'शीतले जले' इति पदयोः विशेषणपदं विशेष्यपदं च लिखत ।

अथवा

फालद्वये विभक्ता भूमिः । भूमिगर्भादुपरि निस्सरन्तीभिः दुर्वारजलधाराभिः महाप्लावनदृश्यम् उपस्थितम् । सहस्रमिताः प्राणिनस्तु क्षणेनैव मृताः । ध्वस्त भवनेषु सम्पीडिताः सहस्रशोऽन्ये सहायतार्थं करुणं करुणं क्रन्दन्ति स्म । हा दैव ! क्षुत्क्षामकण्ठाः मृतप्रायाः केचन् शिशवस्तु ईश्वर कृपया एव द्वित्राणि दिनानि जीवनं धारितवन्तः ।

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत – 1
(i) कति फाले विभक्ता भूमिः ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत – 2
(i) महाप्लावनदृश्यं कथम् उपस्थितम् ?

(ग) भाषिककार्यम् – 1+1 = 2
(i) 'क्रन्दन्ति स्म' इति क्रियापदस्य कर्ता कः ?
(ii) 'क्षुत्क्षामकण्ठाः मृतप्रायाः केचन् शिशवः' एतेषु पदेषु किं विशेष्यपदम् ?

12. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत –
तोयैरल्पैरपि करुणया भीमभानौ निदाधे,
मालाकार ! व्यरचि भवता या तरोरस्य पुष्टिः ।
सा किं शक्या जनयितुमिह प्रावृषेण्येन वारां ,
धारासारानपि विकिरता विश्वतो वारिदेन ॥

(क) एकपदेन उत्तरं लिखत – 1
(i) तरोः पुष्टिः केन कृतः ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत – 2
(i) मालाकारः केन प्रकारेण तरोः पुष्टिं करोति ?

(ग) भाषिककार्यम् – 1+1 = 2
(i) 'व्यरचि' इत्यस्य क्रियापदस्य कर्ता कः ?
(ii) 'सा किं शक्या जनयितुम्' अत्र 'सा' सर्वनामपदं कस्य स्थाने प्रयुक्तम् ?

अथवा

दुष्कराण्यपि कर्माणि मतिवैभवशालिनः ।
नीतिं युक्तिं समालम्ब्य लीलयैव प्रकुर्वते ॥

(क) एकपदेन उत्तरत 1
(i) दुष्कराणि कर्माणि कः करोति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत – 2
(i) काम् समालम्ब्य प्रकुर्वते ?

(ग) भाषिककार्यम् – 1+1 = 2
(i) "दुष्कराणि कर्माणि" अत्र विशेषणपदं लिखत ।
(ii) "क्रीडया" अस्य पर्यायपदं लिखत ।

13. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखत –

लवः – ननु भगवान् वाल्मीकिः

रामः – केन सम्बन्धेन ?

लवः – उपनयनोपदेशेन ।

रामः – अहमत्रभवतोः जनकं नामतो वेदितुमिच्छामि ।

लवः – न हि जानाम्यहं तस्य नामधेयम् । न कश्चिदस्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति ।

रामः – अहो माहात्म्यम् ।

कुशः – जानाम्यहं तस्य नामधेयम् ।

रामः – कथ्यताम् ।

कुशः – निरनुक्रोशो नाम

रामः – वयस्य, अपूर्वं खलु नामधेयम् ।

विदूषकः – (विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि निरनुक्रोश इति क एवं भणति ?

कुश : - अम्बा ।

विदूषक : - किं कुपिता एवं भणति , उत् प्रकृतिस्था ?

कुश : - यद्यावयोर्बालभावजनितं कञ्चिदविनयं पश्यति तदा एवम् अधिकक्षिपति निरनुक्रोशस्य पुत्रौ , मा चापलम् इति ।

- (क) एकपदेन उत्तरं लिखत - 1
(i) लव : कस्य नामधेयं न जानाति ?
- (ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत - 2
(i) कुश : स्वस्य पितु : किन्नाम कथयति ?
- (ग) भाषिककार्यम् - 1+1 = 2
(i) जानाम्यहम् तस्य नामधेयम् - अत्र 'अहम्' सर्वनाम पदं कस्मै प्रयुक्तम्
(ii) ' न कश्चिदस्मिन् तपोवने तस्य नाम ' इत्यत्र अस्मिन् ' विशेषणपदस्य विशेष्यपदं किम् ?

अथवा

वानर : - (सगर्वम्) अत एव कथयामि यत् अहमेव योग्य : वनराजपदाय । शीघ्रमेव मम राज्याभिषेकाय तत्परा : भवन्तु सर्वे वन्यजीवा : ।

मयूर : - अरे वानर : । तुष्णीं भव । कथं त्वं योग्य : वनराजपदाय ? पश्यतु मम शिरसि राजमुकुटमिव शिखां स्थापयता विधात्रा एवाहं पक्षिराज : कृत : , अत : वने निवसन्तं मां वनराज रूपेणापि द्रष्टुं सज्जा : भवन्तु अधुना । यत : कथं को ऽप्यन्य : विधातु : निर्णयम् अन्ययाकर्तुं क्षम : ।

काक : - (सव्यङ्ग्यम्) अरे अहिभुक् ! नृत्यातिरिक्तं का तव विशेषता यत् त्वां वनराजपदाय योग्यं मन्यामहे वयम् ।

- (क) एकपदेन उत्तरं लिखत - 1
(i) " अरे वानर तुष्णीं भव " इति क : कथयति ?
- (ख) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत - 2
(i) वानर : किं कर्तुं कथयति ?
- (ग) भाषिककार्यम् - 1+1 = 2
(i) " अत एव कथयामि " अत्र कथयामि क्रियापदस्य कर्ता क : ?
(ii) " मम शिरसि " अत्र 'मम' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

14. यथानिर्देशम् उत्तरं लिखत - 1+1+1 = 3
(क) शवितम् अनतिक्रम्य (समस्तपदं लिखत)
(ख) नीलोत्पलम् (समासविग्रहपदं लिखत)
(ग) पितरौ (समासस्य नाम लिखत)
15. मञ्जूषाया : प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः वाक्यानि पूरयत - 1+1+1 = 3
बहिः ; इतस्ततः तावत् , सहसा
(i) यावत् अहम् अत्र तिष्ठामि मा गच्छ ।
(ii) सिंहस्य अभावे वने जीवा : भ्रमन्ति ।
(iii) कदापि कार्याणि न कुर्यात्

खण्ड - द

16. चरित्र - प्रमाण - पत्र - प्राप्त्यर्थं प्रार्थना - पत्रं प्रधानाचार्यं प्रति लिखत । 4
अथवा
भवती कनकग्रामवासिनी रेखा स्वकीयां सखीम् अंकितां प्रति " संस्कृतभाषाशिक्षणम् " इति विषये अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषापद सहायतया पूरयित्वा लिखतु । $\frac{1}{2} \times 8 = 4$

मञ्जूषा - कनकग्रामतः , अस्माकम् , इच्छति , रेखा , पृथक् , पठित्वा , प्राप्तम् , सुगन्धम्

i)

दिनाङ्क : 18.03.2025 ई.

प्रिये अंकिते !

नमस्ते ।

भवत्या : पत्रं ii) । भवती संस्कृतभाषां पठितुम् iii)

एषा भाषा वैज्ञानिकी । संस्कृतम् iv) देशस्य प्रसिद्धा भाषा । भारतीसंस्कृते : संस्कृतं v) कर्तुं तथैव न शक्यते यथा पुष्पेभ्यः vi) । अतः भवती अपि संस्कृतं पठतु एवं च vii)

..... प्रचारं करोतु।

भवत्या : प्रिय सखी
viii)

17. चित्रं दृष्ट्वा शब्दमञ्जूषा – सहायतया संस्कृतभाषायाम् षड् वाक्यानि

$$\frac{1}{2} \times 8 = 4$$

मञ्जूषा – वृक्षा : मेधै : , कृषक : , महिला, कर्षति, क्षेत्रं, गगनम् आच्छादितवान्, सिञ्चति, बीजम् अन्नं वपति

अथवा

मञ्जूषातः उचितानि पदानि गृहीत्वा " धूमपान निवारणाय " इति विषये " गुरुशिष्ययोः " संवादं पुरयत –

तुभ्यं, दुर्व्यसनस्य, मया, धूमपानं, स्वास्थ्यं, प्रेरणीयाः अस्य, त्वया,

सोहनः – गुरुवर ! अहं पश्यामि विद्यालये केचन् छात्राः i) कुर्वन्ति।

गुरुः – वत्स ! धूमपानं ii) विनाशकमस्ति।

सोहनः – गुरुवर ! कोऽस्य iii) निवारणोपायः।

गुरुः – पुत्र ! जनजागृतिरेव iv) दुर्व्यसनस्य निवारणोपायः।

सोहनः – गुरुवर v) किं करणीयम् ?

गुरुः – त्वया छात्राः vi) यत् अस्माभिः धूमपानं न करणीयम्।

सोहनः – गुरुवर vii) किं करणीयम् ?

गुरुः – वत्स ! महत्त्वपूर्ण विषयोपरि वार्तां कर्तुं viii) धन्यवादं ददामि।

18. अधोलिखित वाक्येषु केषाञ्चन् चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु –

4

(i) राम के साथ सीता भी वन को गई।

(ii) बालक फूलों की इच्छा करता है।

(iii) वह जटाओं से तपस्वी प्रतीत होता है।

(iv) सुरदास आँखों से अन्धे थे।

(v) पेड़ के ऊपर पक्षी हैं।

(vi) कवियों में कालिदास श्रेष्ठ है।

19. अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमसंयोजनं कृत्वा लिखत।

3

(i) कस्मिंश्चित् ग्रामे एका विडाली अवसत्।

(ii) सा प्रतिदिनं बहून् मूषकान् अभक्षयत्।

(iii) एवं स्वविनाशं दृष्ट्वा मूषकः स्वप्राणरक्षार्थम् एकां सभाम् आयोजितवन्तः।

(iv) सभायां मूषकाः इमं निर्णयम् अकुर्वन् यत् यदि विडाल्याः ग्रीवायां घण्टिकाबन्धनं भविष्यति तदा तस्या नादं श्रुत्वा वयं स्वबिलं गमिष्यामः।

(v) एवं श्रुत्वा मूषकेषु एकः वृद्धः मूषकः किञ्चिद् विचारयन् तान् अपृच्छत् – कः तस्याः ग्रीवायां घण्टिकाबन्धनं करिष्यति ?

(vi) तदानीम् एव विडालीम् आगता। तां दृष्ट्वैव सर्वे मूषकाः स्वबिलं पलायितः।

अथवा

मञ्जूषापद सहायतया " जैसलमेर भ्रमणम् " इति विषये षड् वाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत –

कार्यक्रमः , दर्शनीयम् , भ्रमणार्थम् , द्रक्ष्यामः , यात्रानुभवविषये, वयम्